

1848 polgári hozadéka – Emberöltők kellene az értékrend kialakulásához

A nemesség forradalma volt

1848 tavaszának eseményei a polgári átalakulás jegyében zajlottak Magyarországon. Hazánk különleges helyzetben volt a XIX. század közepén: kialakult polgárság híján a változtatást a magyar nemességnek kellett fölvállalnia. Pelyach Istvánnal, a szegedi egyetem történelem tanszékének tudományos munkatársával nemzeti ünnepünk kapcsán a magyar polgárság kialakulásáról beszélgettünk.

– Az elmúlt 10-15 év állandó politikai vitakérdése a polgári társadalom megléte, felépítése. Mindkét oldal megfogalmazza a maga polgárfelfogását, de úgy gondolom, mesterséges jelzőket aggattunk a fogalomra – mondta Pelyach István, az egyetem új- és legújabb kori magyar történelmi tanszékének tudományos munkatársa.

Magyarországon a XIX. századra megérett a helyzet a rendszerváltozásra. A reformkor politikai elite – a régi nemesi társadalom liberális, másként gondolkodó része – felismerte, hogy a hagyományos gazdasági, társadalmi keretek felett eljárt az idő. – Amikor a magyar nemes piacra vitte rossz minőségű gabonáját, szembesülnie kellett azzal, hogy hiába termeltette meg olcsón a jobbágyaival, a piacon nem tudja eladni – magyarázta Pelyach István.

Hiányzó polgárság

A változás, a polgári társadalom és gazdaság alapjait Európában a polgári forradalmak teremtették meg. Előfeltételük egy gazdaságilag erős polgárság megléte volt. Ez Franciaországban, Angliában és Németalföldön már létezett, Magyarországon viszont nem alakult ki. Ezért a XIX. század közepén, a reformkorban az átalakulást egy olyan társadalmi rétegnek kellett fölvállalnia, amelynek nem volt polgári men-

Pelyach István: Ma is állandó politikai vitakérdés a polgári társadalom megléte

Fotó: Gyenes Kálmán

talitása és életérzése: a nemességnek. – Tőlük nem várhattuk el hogy tisztán csak ezek mellett az elvek mellett álljanak ki. Ezért 1848 tavaszán, a Pozsonyi Országgyűlés törvényalkotó munkájában a nemesi érdekvéne-sítés is fontos szerephez jutott. A nemesség úgy akart változtatni a társadalmon, hogy a hatalmat megtartsa. De nem is tudta volna kinek átadni, mert nem volt olyan polgári vagy értelmiségi elit, amely átvehette volna tőle. Ezért hazánkban a politikai hatalom a II. világháború végéig a magyar nemesség kezében maradt – magyarázta Pelyach István.

Példátlan összefogás

– 1848 márciusában voltaképpen békés átmenet következett be. A pesti eseménysor – Petőfiék

forradalma – romantikus, látványos, de csetlő-botló volt. Nem dörögtek fegyverek, nem kellett Bastille-t rombolni. Ahhoz, hogy a forradalom sikeres legyen, szükség volt Kossuthra, Széchenyi Istvánnra, Batthyányra is. A reformországgyűlés programja gyökereiben ugyanaz volt, mint Petőfiéké – magyarázta a történész. – 1848 ezzel együtt kivételes pillanat volt. Olyan társadalmi összefogásra került sor, amelyre meggyőződésem szerint azóta sem. Ez a nemzeti együttműködés, egyet akarás, együttgondolkodás és cselekvés időszaka volt.

A polgári fejlődés tehát hazánkban a nemesség mellett próbált kibontakozni. – A dualizmus korában kezdetét vette a polgári társadalom jellemző rétegeinek ki-

alakulása, de megmaradt a hagyományos feudális világ, a vármegyei nemesség is, amely monopolizálta a politikai hatalmat. Ha a nagypolgárok hatást akartak gyakorolni a politikai életre, megpróbálták beházasodni egy régi arisztokrata családba, vagy nemesítették magukat Ferenc Józseffel – beszélt a kitörési próbálkozásokról a történész.

Kényszerpályán 1948-tól

A megrekedt fejlődés a XX. században is végigkísérte a magyar társadalmat. – Károlyi 1918-as forradalma zsákutcának bizonyult, a Tanácsköztársaság lett a vége, amely nem a polgári értékrend felé mozdította a társadalmat. A 133 nap után a fehér terror és a Horthy-korszak évei következtek. 1945 tavaszán aztán sor került a földosztásra, amely a polgári társadalom alapja. Sajnos hamar pályát tévesztünk, mert a Tildy-kormányon belül a szovjet jelenlét miatt egyre erősebb hatalommá vált a kommunista párt. Így 1947-48-tól, a hatalomátvételtől a magyar társadalomfejlődés megint nem organikus úton, hanem kényszerpályán haladt. Az 1956-os forradalmárokat pedig nem a polgári társadalom megmentését tűzték ki célul, hanem a Rákosi-, sztálini diktatúrától akartak egy élhetőbb szocializmust teremteni – összegezte a XX. század eseményeit Pelyach István. – Nem csoda, hogy 1990-hez úgy érkeztünk el, hogy olthatatlan vágy él bennünk a polgári eszmény megfelelése iránt, de igazából nem tudjuk, mi a polgári társadalom. A polgár nem hozható létre egyik napról a másikra. Úgy látom, ahhoz, hogy hazánkban normális polgári értékrend alakuljon ki, még egy-két emberöltőnek el kell telnie.

FAZEKAS GÁBOR

Eskü és tüntetés

Erdélyben két március 15-i esemény készül, megtestesítve a dilemmát: politikai alkuk révén vagy radikális eszközökkel lehet-e elérni a magyar önrendelkezést? Az RMDSZ Kézdivásárhelyen, a Székely Nemzeti Tanács Székelyudvarhelyen tartja rendezvényét.

Az 1990-es évek elején a kolozsvári Szent Mihály székesegyházban az RMDSZ esküt tett az erdélyi magyar autonómia ügyének vállalására. A román alkotmány sem akkor, sem később nem adott erre lehetőséget. A tabu, miszerint Románia egységes nemzetállam, a román politika nem volt hajlandó érinteni. A magyar érdekvédelem nemcsak a román politikai elite akaratával, hanem az egész román közvéleménnyel állt szemben.

Az RMDSZ kezdetől tisztában volt ezzel. A jövőbe nézve azonban több fordulópont is reményelt: az RMDSZ mindkét román politikai oldallal közösen alakított már kormányt, és feltételei között volt az autonómia ügye. Az óvatos realpolitika egyik esetben sem járt eredménnyel. A jelenlegi román kormány megígérte ugyan, hogy támogatja az RMDSZ kisebbségi tervezetét, a parlament azonban leszavazta azt. Brüsszel egyúttal román belügynek nevezte a döntést. Egy felmérés szerint a Székelyföld lakosságának 78 százaléka fontosabbnak tartotta a székelyföldi autonómiát, mint a csatlakozást.

Ahogy világgossá vált, hogy az

RMDSZ realpolitikája eredménytelen, úgy erősödött meg a radikális vonal. 2003-ban megalakult az Erdélyi Nemzeti Tanács, amely a kulturális önrendelkezést tűzte ki céljául, valamint a Székely Nemzeti Tanács, amely a Székelyföld területi autonómiatörekvését képviseli. Az RMDSZ törvényjavaslatával együtt jelenleg két tervezet létezik, amelyeket nem sikerült egyetlen autonómiakódexszé egyesíteni. Bár a szétvált utak feszültséget okoztak, az egységes fellépésre nem biztos, hogy szükség van. Nem kizárt, hogy éppen a székelyföldi státust követelő nyomás fogja a román politikát az RMDSZ felé mozdítani. Amit az RMDSZ nem ért el alkukkal, azt elérheti az öt bíráló radikálisok révén. E ponton fontos megjegyezni: a székelyföldi státus követelése megfelel az európai normáknak, és olyan mintákat követ, mint a dél-tiroli vagy a baszkföldi autonómia. A minták mellől eddig hiányzott a felismerés: határozottság nélkül nem lehet elérni az önrendelkezést. A két vonalon cselekvő érdekvédelemnek még ellentéteivel együtt is több esélye van erre, mint az egységes alkalmazkodásnak.

PANEK SÁNDOR

Kézdivásárhelyi fiatalok emlékeznek 1848-ra

Fotó: Schmidt Andrea

Fegyvergyártás a szabadságharc seregeinek – Négyezer munkást foglalkoztattak – „Ha behonyom a szemem, mindenütt akasztófát látok”

Az osztrák-német Maderspachok magyarsága

Ágyúktól lándzsáig terjedt az a fegyverarszénál, ami az osztrák-német eredetű Maderspach család ruszkabányai vasgyárában készült. Segítségével sokáig sikerrel verte vissza a magyar honvédsereg a Habsburgok és szövetségeseik támadásait. A Szegeden élő Maderspach Katalin elmeséli az ük-szülei alapította fegyvergyár 1848-49-es történetét a leghitelesebb forrás: Maderspach Károlyné Buchwald Franciska, az ükanya emlékiratai alapján.

– A Maderspachok eredetileg német földön, Wiesbadenben éltek a XIII-XIV. században, onnan települtek át a XV. században Tirolba – mondja Maderspach Katalin biológuskutató, festőművész.

Tirol hegyeiből a Bánságba

Miután Magyarország fölszabadult a török uralom alól, a Habsburgok megkezdték az elnéptelenedett területek betelepítését. Maguk sem gondolták volna: a betelepített németek, osztrákok közül különösen sokan válnak magyar szelleművé, s állnak a szabadságharc mellé. Ilyen volt a Maderspach család. Maderspach Károly és felesége, Buchwald Franciska – Katalin asszony ük-szülei – a Bánságba, Er-

A szegedi Maderspach Katalin ük-szüleinek gyárában készültek a szabadságharc fegyverei

Fotó: Karnok Csaba

KOMMANDÓ A KÁRPÁTOKBAN

Kommandó a Kárpátokban címmel írt könyvet a Maderspach-történetről Domonkos László, lapunk egykori munkatársa. A kötetet március 11-én mutatták be a szegedi Belvárosi Filmszínházban a Közéleti Kávéház rendezvényorozata keretében, nagy sikerrel. A szerzővel Maderspach Katalin beszélgetett, egyszersmind levetítették a Végtelen napló című, család-történelmi dokumentumfilmet is. A filmet Maderspach Kinga rendezte.

dély délnyugati kapujába kerültek. Maderspach Károly, mint képzett bányamérnök, alapította Ruszkabányát.

Kezdetben főleg ezüstöt és ólmot adott a föld méhe, s ez olyannyira jövedelmező volt, hogy nemsokára már négy-

ezer munkást foglalkoztatott a Hoffmann Testvérek és Maderspach Károly Bánya- és Vasmű Társaság. Amikor kitört az 1848-49-es forradalom szabadságharc, a Maderspach-kohó azonnal áttért a fegyver-előállításra – innen származott a honvédsereg legtöbb fegyvere.

Csak lándzsából hétezret állítottak elő, elsősorban Bem serege számára, de ágyúból, kisebb fegyverekből is nagyon sokat, lőszerről nem is beszélve. Mindent tudtak gyártani, amire a korabeli hadiiparnak szüksége volt.

Bem is náluk bujdosott

A házaspár két fia harcolt is a szabadságharcban: egyikük Perczel Mór seregében, másikuk pedig Maderspach Ferenc – Károly testvére – seregében, Fehértemplomnál.

Aztán jött a fordulat, a Habsburgok megszállták a határőrvidéket, Ruszkabányát is. Osztrák kézre került a fegyvergyár, feltűzött szuronyú katona állt minden egyes munkás mellett, hogy biztosítsák a fegyvergyártást. A munkások sírva készítették a fegyvereket, mert tudták: saját, harcoló gyermekeik ellen vetik be az osztrákok azokat. A világi fegyverletétel után Ruszkabányán keresztül menekültek Törökországba, Olaszországba a szabadságharc

túlélő tisztjei. Az utolsó hullámmal maga Bem és kis csapata is megérkezett. Maderspach Károly, bár rettegett a megszállóktól – „Ti nem ismeritek az osztrákokat; ha behonyom a szemem, mindenütt akasztófákat látok” – mondogatta –, befogadta a menekülőket. Aztán valaki besúgta az osztrákoknál: a Maderspach-ház adott menedéket Bem tábornoknak.

Megtorlás Haynau módra

Haynau haragja nem ismert határt. Nemcsak a bújtatás miatt, hanem azért is, mert Maderspach Ferenc – aki az osztrákoknak több hadszíntéren is komoly veszteségeket okozott – egy visszavonulásnál beteg elhunyt, így nem tudták kivégezni, mint az aradi tizenhármakat, zombolyai sírja kihantolását, holtteste fölakasztatását pedig a helybeliek megakadályozták. Végül a legvédtelenebben, a leggyöngébben álltak bosszút: Maderspach Károly feleségén, Buchwald Franciskán, akit kihurcoltak Ruszkabánya határába, s bírósági ítélet nélkül, kis híján halálra vészőzték. A férj erre önkézzel véget vetett az életének. Deák Ferenc, a haza bölcse így vigasztalta az igazán kereső özvegyet: az egész hazáért szenvedett – minden magyar asszonyok helyett.

F. CS.